

חבל נחלתו

סימן ט

חביבה מצוה בשעתה

שאלה

בכמה מקומות בש"ס ובמדרשים נאמר שחביבה מצוה בשעתה, השאלה היא האם מדובר בגדר הלכתי אשר גורם לפסיקה הלכתית מסוימת ולא כאפשרויות אחרות, ואם כן מהי המשמעות ההלכתית המדויקת או שיש כאן ציון של מעלה מיוחדת שאין לה משמעות הלכתית.

תשובה

א. נאמר בפסחים (סח ע"ב): "אמר רבי שמעון: בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים כשרים כל הלילה, ואין ממתנינים להם עד שתחשך".

ומפרש רש"י: "כשירין כל הלילה – כדכתיב (ויקרא ו) על מוקדה על המזבח כל הלילה ויכול להקטירן כל הלילה, ואף על פי כן אין ממתנינים להם עד שתחשך אלא מחללין שבת עליהן, כדכתיב (במדבר כח) עולת שבת בשבתנו על עולת התמיד אלמא חביב למהר מצוה בשעתה". מתבאר שאע"פ שמתור להקטיר אימורי הקרבן לאחר צאת השבת, התורה התירה וציוותה על הקטרה בשבת משום חביבות המצוה בשעתה – בשבת.

וכן המאירי (שבת כ ע"א) כתב: "אברים ופדרים של תמידין ומוספין הקרבים בשבת מקטירין אותן בשבת עצמו ואע"פ שזמן כל הלילה, אין ממתנינים אותן מפני שמצוה בזמנה עדיף והוא שאמרו במסכת יומא: בא

וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי תמידין ומוספין זמן כל הלילה ואעפ"כ קרבין בשבת ויש מי שפרשה באברים ופדרים של ערב שבת שנקטרים בשבת וכגון שיפקעו מבעוד יום וכמו שאמרו במסכת יומא שאם משלה בהן האור מותר ואיפשר שעל זו פירשו גדולי הצרפתים להתייר הקטרן כל הלילה".

ב. בספרא (ויקרא, דבורא דחובה, פרשה י, פרק יט) מובאים עוד לימודי תנאים על חביבות מצוה בזמנה: "אם לא תשיג ידו לשתי תורים או לשני בני יונה והקריב את קרבנו אשר חטא עשירית האיפה. רבי יהודה אומר חביבה מצוה בשעתה שמיד הוא מביא עשירית האיפה ואין ממתנין לו עד שיעשיר ויביא כשבה או שעירה. (ג) ר' אלעזר אומר חביבה מצוה בשעתה שמיד בערכין הוא מביא סלע ואין ממתנין לו עד שיעשיר ויביא חמשים סלעים. (ג) ר' שמעון אומר חביבה מצוה בשעתה שהקטר חלבים כשרין כל הלילה ודוחין את השבת בשעתן ואין ממתנין להן שיקרבו עד מוצאי שבת". נזכרו כאן שלשה מקרים עליהם נאמר חביבה מצוה בשעתה: הקטרת חלבים ואברים בשבת, הבאת עשירית האיפה בקרבן עולה ויורד, ונתינת סלע לעני בערכין ולא חמישים סלעים. אולם נראה שאין חביבות המצוה בשעתה כטעם נוסף הגורם לדין, להיפך בכל המקרים כך הדין מהתורה, והתנאים הבליטו שהתורה יכלה להמתין עם פעולת המצוה ובכך המצוה תהא לכאורה מהודרת יותר, ואעפ"כ התורה העדיפה שסיום קיום המצוה יהיה

חבל נחלתו

היינו לפי רבי יהודה הנשיא עומר שנקצר שלא בזמנו (בזמנו – ממחרת השבת, היינו במוצאי ראשון של פסח ואפילו בשבת) – כשר. א"כ מתעוררת השאלה מדוע לא יקצרנו לפני החג ולא יחלל שבת והלא ר"ש סובר כר"ע רבו שכל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה את השבת. ומתרצת הגמרא שרבי נשען על מימרא אחרת של ר"ש של חיבת מצוה בזמנה, וע"כ אע"פ שלדעתו אי"צ לדחות את השבת לשם קציר העומר, בכ"ז הוא פוסק שהעומר נקצר בשבת. וכדעה זו פוסק הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין פ"ז ה"ז).

רבי לא הכריע לפי הכלל של ר"ש, אלא נהג עפ"י הלימוד מן התורה: "ממחרת השבת", ורק כאשר הקשו שלפי דעתו שנקצר שלא כמצותו כשר מדוע לא יקדימו ויקצרו, ענו שהתורה העדיפה מצוה בזמנה על עשייה שלא בזמנה. ומכאן כלל הלכתי לנהוג בו במקומות אחרים.

גדר הכלל ההלכתי, הוא ערך המצוה הנעשית בשלמות בזמנה, ולכן אין זה הידור אלא חלק מגוף המצוה העדיף על דחייתה וקיומה בהידור כלשהו.

ד. התורה תמימה בספר שמות (יב, יז) מביא: "ושמרתם את המצות – א"ר יאשיה, אל תקרא ושמרתם את המצות אלא ושמרתם את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצה כן אין מחמיצין את המצוה, אלא אם באה מצוה לידך עשה אותה מיד [מכילתא]."

בהערות (קנט) הוא מדייק שדרשה זו מדרבנן ומסיק: "ולפי זה מסתבר מש"כ הרדב"ז בשו"ת החדשות סי' תקפ"ט, דהא דאין מעבירין על המצות דילפינן מפסוק זה

מיד ולא לאחר זמן. בכך התורה לימדה אותנו כלל הלכתי שעדיף לקיים את המצוה בזמן המיועד לה ולא לאחרה ולקיימה בצורה יותר מהודרת וזאת משום שעצם מעשה המצוה בזמנה הוא ההידור העדיף.

עולה מכל המקרים שלאחר שהתורה קבעה את ההלכה באו חכמים והבחינו והדגישו שהתורה חיבבה את עשיית המצוה בזמנה יותר מאשר עשייה בהידור לאחר זמנה. ולפינו כלל הלכתי ממנו יש ללמוד למקומות אחרים.

ג. וכן עולה מן הסוגיא במנחות (עב ע"א) שזהו כלל הלכתי המלמד מה להעדיף. כך שואלת הגמרא: "ואי סלקא דעתך נקצר (=העומר) שלא כמצותו כשר, אמאי דחי שבת? נקצריה מערב שבת! אלא מדדחי שבת, שמע מינה: נקצר שלא כמצותו – פסול. ורבי לאו תלמידיה דר"ש הוא? והתניא, אמר רבי: כשהיינו למדין תורה אצל רבי שמעון בתקנע, היינו מעלין לו שמן ואלונטית מחצר לגג ומגג לקרפיף ומקרפיף לקרפיף אחר, עד שאנו מגיעין למעיין שאנו רוחצין בו סבר לה כאידך דרבי שמעון: דתניא, אמר ר' שמעון: בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר חלבים ואברים כשרים כל הלילה, ולא היה ממתין להן עד שתחשך".

ומפרש רש"י:

"סבר לה כאידך דר"ש – דאמר חביבה מצוה בשעתה, הלכך אף על גב דכשרה מע"ש עבדי לה בשעתה ודחיא שבת וגבי מילה דאמר כל מלאכה שאפשר לעשותה מע"ש אינה דוחה שבת כגון הבאת אזמל דאין לה זמן קבוע... אלמא דחינן שבת משום חביבה מצוה בשעתה".

הלכתי אחר למדנו שהקיום בזמנו הוא הראוי והרצוי. יתר על כך אם המתין וקיים את המצוה מאוחר עבר על דין תורה ולא רק העדיף הידור אחד על פני הידור אחר.

נראה איפוא שאין להשוות בין הכללים ההלכתיים, ולכן המשך בירורו של התורה תמימה המביא מחלוקת בין האחרונים האם במקרים מסויימים יש להעדיף הידור על זריזות אינו שייך לדין חיבוב מצוה בשעתה. זריזות ורוב עם וכד' הם סוגי הידורים שצריך לדון מה מהם עדיף, אבל מצוה בשעתה היא דרך הקיום שהתורה קבעה, ולכן אין עומדים כמה אפשרויות לקיום המצוה.

ה. ואף הר"י ג'יקטיליא בספרו כללי המצוות (זמן) השווה בין זריזין מקדימין למצוות ל'חביבה מצוה בשעתה' וכאמור מן הש"ס לא משמע הכי, אלא זריזות היא לקיימה בתחילת זמנה ואילו חביבות היא קיומה בזמנה לעומת איחורה שהוא זמן הראוי עדיין לקיום והוא מעין תשלומין. וז"ל:

"זריזין מקדימין למצות לקיימן בזמן ואע"פ שיש שהות בזמן הראוי לקיימן אינן מתעצלין אלא משיגיע תחלת זמןן הם ממחרין לעשותן. בא וראה כח הדבר שהרי השבת שהיא חמורה, היא דחוויה כדי לעשות בה מצוה בתחילת זמנה, ואע"פ שאותה המצוה אפשר לה להעשות ליל מוצאי שבת, דתנן בפסחים ראש פרק אלו דברים (פסחים סה, ב) אלו דברים בפסח דוחין את השבת שחיתתו וזריקת דמו ומיחוי קרביו והקטר חלביו, ואמרינן עלה (שם סה, ב) והקטר חלביו, תניא אמר ר' שמעון בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה

כמש"כ רש"י ביומא ל"ג א' הוא רק מדרבנן, דהדרשה הזאת אינה אלא אסמכתא, מהטעם שכתבנו, דאין גדרי השמירה והחימוץ שוים, כמבואר. אבל מתוס' מגילה ו' ב' ד"ה מסתבר מבואר דדעתם דהא דאין מעבירין על המצות הוא מדאורייתא שהקשו שם על הא דאמרינן בזבחים נ"א א' שירי הדם היה שופך על יסוד מערבי של מזבח, ודייק טעמא דאמר קרא אל יסוד מזבח העולה, והקשו ל"ל קרא, תיפוק ליה דאין מעבירין על המצות, דכשהוא יוצא מפתח ההיכל שהוא במערב ביסוד מערבי הוא פוגע ברישא, יעו"ש, ואי ס"ד דהא דאין מעבירין על המצות הוא מדרבנן א"כ מאי קשה להו ל"ל קרא, הא אצטריך קרא להורות דין זה מדאורייתא, ואולי דעתם דאף דדרשה זו אסמכתית, בכ"ז עיקר הדין הוי מדאורייתא משום חביבה מצוה בשעתה, דמצינו סברא זו בדין תורה במנחות ע"ב א' יעו"ש".

ונראה שמסקנה זו שיש להשוות בין הדין של אין מחמיצין את המצוות ואין מעבירין על המצוות לדין חביבה מצוה בשעתה אינה מדוייקת. אין מעבירין הוא חיוב לקיים את המצוה בהזדמנות הראשונה הנקרת לו ולא לאחר בקיומה. אין המדובר על זמן מסויים למצוה אלא אפשרות הלכתית לקיימה בזמנים שונים והעדפת האפשרות הראשונה. אבל חביבות מצוה בשעתה אינה נוצרת מאפשרויות שונות והעדפה של ההקדמה, בחביבות לא עומדות כמה אפשרויות, אלא מדין תורה צריך לקיים בדרך מסויימת ובשעה מסויימת, והקיום הזה בלבד ניתן ע"י התורה, ומדרכה של תורה שהעדיפה את הקיום בזמנו על כל הידור

חבל נחלתו

אחינו, אנשי מקום פלוני, בואכם לשלום! א"ר יוחנן: מפניהם עומדים, מפני תלמידי חכמים אין עומדים. אמר רבי יוסי בר אבין: בוא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה, שהרי מפניהם עומדים, מפני תלמידי חכמים אין עומדים. ודלמא שאני התם, דא"כ, אתה מכשילן לעתיד לבא". היינו הגמרא הסתפקה האם העמידה לכבוד מביאי ביכורים נובעת מחביבות המצוה או לחזק את המביאים שלא ישתטו מהבאת ביכורים בעתיד.

כדברי רש"י:

"עומדין מפניהם – במביאי בכורים קאי כשעוברים בתוך ירושלים".
"נמצאת מכשילן – שלא יביאו עוד שיאמרו נבזים אנו בעיניהם ולא משום חיוב מצוה הוה ואילו בני אדם הניכרים חשובים בעיר ועוסקים במצות לא הוה למיקם מקמייהו".

במצוה זו מתברר לחד לישנא שחביבות מצוה בשעתה גורמת לכך שאע"פ שאומנים אינם רשאים¹ לקום בפני ת"ח הרי בפני מביאי ביכורים הם קמים. ונראה שאין ההכרעה בין הלישנות משנה לעצם הכלל של חביבה מצוה בשעתה, אלא השאלה היא האם עמידת בעלי אומניות היא משום כך או לאו.

ז. בעמידה לפני מביאי ביכורים חביבות המצוה גורמת למעשה ואין שתי

שהרי הקטר חלבים ואיברים כשרים כל הלילה ואין ממתינין להם עד שתחזק. עתה בא וראה אם מצוה שאפשר להעשות ליל יציאת שבת אמרו חכמים מוטב תדחה שבת ותתקיים מצוה בתחלת זמנה, ק"ו לשאר ימים. ועל הדא גרסינן בפ"ק דפסחים (פסחים ד, א) כתיב וביום השמיני ימול, מלמד שכל היום כשר למילה אלא שהזריזין מקדימין למצות שנאמר וישכם אברהם בבקר".

וכאמור דבריו לא נראו לי מדויקים עם גדר המושג.

ו. המשנה בביכורים (פ"ג מ"ג) מספרת: "הגיעו קרוב לירושלם שלחו לפנייהם ועטרו את בכוריהם. הפחות הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם. לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים, וכל בעלי אומניות שבירושלם עומדים לפנייהם ושואלין בשלומם אחינו אנשי המקום פלוני באתם לשלום".

הגמרא בקידושין (לג ע"א) מבארת: "אלא אקיש קימה להידור, מה הידור שאין בו ביטול, אף קימה שאין בה ביטול; ואקיש נמי הידור לקימה, מה קימה שאין בה חסרון כיס, אף הידור שאין בו חסרון כיס; מכאן אמרו: אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם. ולא? והתנן: כל בעלי אומניות עומדים מפניהם ושואלים בשלומם, ואומרים להם:

1. ע' ראשונים על קידושין שדנו מה האיסור בקימת בעלי אומניות לפני ת"ח, ויש שהסבירו שהם עוסקים במלאכת אחרים ולכן יש בכך משום גזל, ויש שהסבירו שאינם חייבים אבל אם רצו מותרים לקום לפנייהם. והריטב"א כתב שחכמים אסרו בקימה אף על העוסקים במלאכת עצמן כדי שלא יבטלו ממלאכתם. ויש שכתבו שכיון שהעוסקים בשלהם אינם חייבים לעמוד בשל אחרים אינם רשאים לעמוד (ר"ן קידושין יג ע"ב ברי"ף). ויש שכתבו שאף בשל עצמן אסרו עליהם לעמוד מפני שאם יעמוד יראה כאילו אלו שאין עומדים כמבזים ת"ח (ר"ן חולין טז ע"ב מדפי הרי"ף). ועי' בראשונים קידושין ובחולין (נד ע"ב).

חנא פתוראה, עילא מינאי הוה קאי בר נפחא, ובעא מיני דינרא קורדינאה לשערי ביה טריפתא, ובעי למיקם מקמיה ולא שבקני, אמר לי: שב בני שבו אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שנסוקין במלאכתם. ולא? והתן: כל בעלי אומניות עומדים מפניהם, ושואלין בשלומן... (=המשך כבידושין).

וכתב המאירי (חולין שם): "בעלי אומניות שבירושלים היו עומדים מפני מביאי הבכורים ומכבדין אותם ואע"פ כן מפני תלמידי חכמים אין עומדין, לא הותרה בהם אלא שלא תהא מכשילן לעתיד לבא".

וא"כ לפחות אחד מן הראשונים הכריע שבמביאי בכורים אין טעם הקימה משום חביבות מצוה בשעתה אלא משום שלא להכשילם לעת"ל.

עפי"ז מוקשים דברי הרע"ב על הקימה מפני נושאי המיטה או מפני מביאי התינוק, ואמנם בירושלמי (ביכורים פ"ג ה"ג) נאמר: "א"ר יוסי בי ר' בון אילין דקיימין מן קומי מיתא לא מן קומי מיתא אינון קיימין לון אלא מן קומי אילין דגמלים ליה חסד". אולם אין מכאן ראיה שחייבים לעמוד אלא שאם עומדים הם עומדים לכבוד נושאי המיטה ולא לכבוד המת. ואף את דברי הרע"ב ניתן להסביר בברית מילה דוקא הממתינים לכך לפני המילה, או בנושאי המיטה משום חיוב לויית המת אבל בעלי אומניות לכאורה פטורים מקימה בברית מילה ובהלויית המת.

אפשרויות כמקרים מן התורה. וטעם הדבר שבעלי אומניות צריכים לעמוד לפני מביאי בכורים הוא משום שזו מצוה הנעשית בציבור וברוב עם הדרת מלך ולכן עומדים דוקא בזו, אבל בשאר מקומות וכש"כ כשיש חסרון כים אינם צריכים לעמוד.

כך כתב הרמב"ם בפירוש המשנה: "וכלל הוא אצלינו אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעת מלאכתן, וחייבו אותן כאן לעמוד מפני שהם רבים. וכבוד צבור שאני".

וכן המהרש"א כתב שטעם חביבות מצות הבאת הביכורים היא משום שנעשית בציבור ולכן יוצאים לקראתם הפחות והסגנים והגזברים, ואף בעלי אומניות מתבטלים ממלאכתם כדי להקביל פני הבאים, אבל אין עומדים לפני אדם יחידי המביא בכורים.

ה. ר' עובדיה מברטנורא הוסיף: "מ"מ היו חייבים לעמוד מפני מביאי בכורים דחביבה מצוה בשעתה. ומטעם זה עומדים מפני נושאי המטה שהמת בה² ומפני נושאי התינוק לברית מילה".

ויש להעיר על דבריו שהן הרי"ף והן הרא"ש השמיטו את הקימה לפני מביאי בכורים ולא ברורה הכרעתם האם משום חביבות המצוה או שלא להכשילם לעת"ל, וכש"כ לטעם הרמב"ם שאין בכך כבוד ציבור אלא כבוד יחיד בלבד.

במסכת חולין (נד ע"ב) מסופר: "אמר רבי

2. מקור הרע"ב בירושלמי (ביכורים פ"ג ה"ג): "א"ר יוסי בי ר' בון אילין דקיימין מן קומי מיתא לא מן קומי מיתא אינון קיימין לון אלא מן קומי אילין דגמלים ליה חסד". אמנם לא מדובר בירושלמי על חובת הקימה, אלא שמי שעושה זאת קם לפני עושי המצוה ולא לפני המת.

חבל נחלתו

וכן הרשב"ם כתב:

"חביבה מצוה בשעתה. כדאמר באלו דברים (לעיל דף סח ב) שהרי הקטר חלבים ואברים כשרים כל הלילה ואין ממתנין להם בשבת עד שתחשך שנא' (במדבר כח) עולת שבת בשבתו **הלכך יקדש בו בלילה** ולא ימתין בו עד מחר".

"ומי אמרינן. גבי ברכה חביבה מצוה בשעתה".

"ומשלשן כולן לאחוריו. לאחר ברכת המזון יין נר בשמים והבדלה כב"ש אליבא דר' יהודה והכי מפרש' לקמיה [קו]. ולא אמר חביבה מצוה בשעתה דלא מבדיל מקמי מזון דהויא שעת הבדלה".

"עיולי יומא. מחבבינן ליה ועבדינן קידושא מאורתא כי היכי דלינקטי עילון הייא דחביבה מצוה בשעתה וריוין מקדימין למצוה".

"אפוקי יומא. כגון הבדלה מאחרינן ליה היכא דאשכחן שום עלילה לאחוריה כגון היכא דאין לו אלא כוס אחד דמאחרינן ליה עד לאחר המזון".

אף מכאן עולה שהטעם של חיבת מצוה בשעתה אינו הטעם היחיד, אלא הוא עם הטעם של הקדמת כניסת השבת.

י. מצאנו שהראשונים השתמשו בטעם של חביבות מצוה בשעתה כדי לזרז³ לקיום מצוה בזמנה.

בתשובות הגאונים (גאוני מזרח ומערב סי' קיג) נאמר כך: "ומי שמבקש לפרש בים בקרוב הפסח ומבקש ללוש ולאפות קודם הפסח ולישא עמו כדי שיאכל ממנו בימי הפסח **מצוה מן המובחר לאפות בי"ד אחר**

ט. מקור נוסף בו הוכרע אף עפ"י כלל

זה הוא בפסחים (קה ע"א-ע"ב): "בעא מיניה רבינא מרב נחמן בר יצחק: מי שלא קידש בערב שבת מהו שיקדש והולך כל היום כולו? – אמר ליה: מדאמרי בני רבי חייא: מי שלא הבדיל במוצאי שבת – מבדיל והולך כל השבת כולו, הכא נמי – מי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל היום כולו... איתיביה: כבוד יום וכבוד לילה – כבוד יום קודם, ואם אין לו אלא כוס אחד – אומר עליו קידוש היום – מפני שקידוש היום קודם לכבוד יום (וכבוד לילה). ואם איתא – לישבקייה עד למחר, וליעביד ביה תרתו! – אמר ליה: **חביבה מצוה בשעתה**. – ומי אמרינן חביבה מצוה בשעתה? והא תניא: הנכנס לביתו במוצאי שבת – מברך על היין, ועל המאור, ועל הבשמים, ואחר כך אומר הבדלה על הכוס. ואם אין לו אלא כוס אחד – מניחו עד לאחר המזון, ומשלשן כולן לאחוריו. ולא אמרינן חביבה מצוה בשעתה? – אמר ליה: אנא לא חכימאה אנא, ולא חזואה אנא, ולא יחידאה אנא, אלא גמרנא וסדרנא אנא, וכן מורין בבי מדרשא כותי – שאני לן בין עיולי יומא לאפוקי יומא. עיולי יומא – **כל כמה דמקדמינן ליה עדיף, ומחבבינן ליה**. אפוקי יומא – מאחרינן ליה, כי היכי דלא ליהוי עלן כטונא".

היינו בגלל שהקדמת קבלת שבת כמה שיותר מוקדם עדיפה, מקדשים בערב אע"פ שאין לו יין לבוקר, אבל בהבדלה מאחרים ולא מקדימים ומבדילים בזמן הבדלה.

3. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: כאן זה כדי לאחר.

קצר מזמן התפלה שהוא עם הנץ החמה כותיקין, כמו שנזכר בראשון מברכות (ט, ב). ותפלה זמנה עד ארבע שעות, כמו שנזכר בפרק תפלת השחר (שם כו, א). ואעפ"י שהקורא אחר זמנה יש לו שכר כקורא בתורה ויכול לברך לפניו ולאחריה, כמו שנזכר שם, כשהוא קורא אותה בעונתה, יש לו יותר מהקורא בתורה, כמו שאמרו בגמרא וכן אמרו (שם), שכר קריאת שמע יהבי ליה, **שכר קריאת שמע בעונתה** לא יהבי ליה, לפי **שחביבה מצוה בשעתה**, כמו שאמרו בפרק ערבי פסחים (קה, ב). וכן אמרו בספרא (פרשת ויקרא דיבורא דחטאות פי"ט), חביבה מצוה בשעתה שעני חוטא מביא מיד עשירית האיפה ואין ממתינין עד שיעשיר ויביא כשבה או שעירה, ואפילו היה אביו חולה והוא יורשו ואפילו גוסס, אעפ"י שרוב גוססין למיתה, כמו שנזכר בערכין בפרק השג יד (יח, א). עוד אמרו בספרא (שם), אמר ר' אליעזר חביבה מצוה בשעתה, שמיד בערכין מביא סלע ואין ממתינין עד שיעשיר ויביא חמש סלעים. וכן אמרו בערכין (ז, ב) פרק אין בערכין. עוד אמרו בספרא, ר' שמעון אומר חביבה מצוה בשעתה, שהקטר חלבים כשרים כל הלילה ודוחין את השבת בשעתה, ואין ממתינין להם שיקריבום במוצאי שבת. וכן במנחות (עב, א) פרק רבי ישמעאל ובפסחים (קה, ב) פרק אלו דברים ובראשון מקדושין (לג, א) וכן באלו טרפות (נד ב) אמרו גדולה מצוה בשעתה, שהרי אין בעלי אומניות רשאים לעמוד מפני תלמידי חכמים, ועומדין מפני עושה מצוה בשעתה, כגון מביאי בכורים שעומדים אנשי ירושלים מפניהם ואומרים להם אחינו שממקום פלוני בואכם לשלום, כמו שאמרו במשנת בכורים (פ"ג מ"ג).

ביעור חמץ שחביבה מצוה בשעתה כדי שיאכל חמה ובכך מצותה, אבל אם בודאי אינו מגיע לישוב בפרס הפסח ואין בספינה מצוה כהלכתה כגון מים שלנו ושלש נשים ושאר מה שצריך שהזוהירו חכמים במצות מצוה ילוש ויאפה וישא עמו כדי שלא יבטל מאכילת מצוה".

וכן כתב זאת בהגהות אשרי (פסחים הל' פסח בקצרה): "וכן כתב המרדכי (בסי' תקמ"ג) וז"ל אמנם ג' מצות של מצוה נכון לאפותם בליל ט"ו דחביבה מצוה בשעתה וכן כתב הגה' (מ"י) בפ"ו משם בעל הרוקח (והוא בסימן רפ"א) וע"ש".

וכן פסק בשולחן ערוך (או"ח סי' תנח ס"א): "והגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר שש שעות שהוא זמן הקרבת קרבן פסח. ובי"ד שחל להיות בשבת, לשין בערב שבת אחר שש שעות".

והעיר במשנה ברורה (סי' תנח ס"ק א): "והגים וכו' – משמע דאינו אלא מנהג והמנהג נסמך משום דאיתקש אכילת מצוה לקרבן פסח דכתיב וזבחת פסח לה' אלהיך וגו' שבעת ימים תאכל עליו מצות וגו' ואמרינן כמו ששחיטת הפסח היה אחר שש כן עשיית מצות של מצוה אחר שש שעות אבל מעצם הדין הוכיחו הפוסקים דאין לחוש לזה דעיקר היקש נאמר לענין אכילת מצוה בלילה הראשונה שיהא זהיר לאכול קודם חצות כמו הפסח שהוא נאכל עד חצות וכמבואר לקמן בסימן תע"ז אבל לא לענין עשיית המצה וע"כ בדיעבד אם אפה המצה קודם שש ואפילו חודש או שני חדשים קודם פסח ועשאן לשם מצוה כשר".
יא. הרשב"ץ בפירושו מגן אבות על מסכת אבות (פרק ב) מפרש: "והזוהיר על קריאת שמע יותר מהתפלה, שזמנה יותר

חבל נחלתו

לעיל אין להשוות ביניהם. שיהוי שייך לזריזות במצוות בעוד מצוה בעונתה זה זמנה. ואף כאן לגבי תפילין נראה שדעתו שיש כאן שני נימוקים: (1) אין דוחים את המצוה כדי לעשותה יותר מאוחר בשלמות – שיהוי מצוה לא משהינן. (2) עדיפה קריאת שמע ותפילה בזמנם בלא ציצית מאשר לאחרון ולקרוא ולהתפלל אחר זמנם בציצית – חביבה מצוה בעונתה.

וחילא דידי מפסק השולחן ערוך (או"ח סי' תכו ס"ב): "אין מברכין על הירח אלא במוצאי שבת כשהוא מבושם ובגדיו נאים. הגה: ודוקא אם ליל מוצאי שבת הוא קודם י' בחדש, אז ממתניין עד מוצ"ש. אבל אם הוא אח"כ, אין ממתניין עד מוצאי שבת שמא יהיו ב' לילות או ג' או ד' עננים ולא יראו הלבנה ויעבור הזמן".

ובאר הגר"א: "ודוקא אם כו'. מדאמרינן פ"ד דיבמות תלה בקטן כו' או בגדול כו' ואמרינן שם בגמ' מ"ט שהווי מצוה לא משהינן ודוקא בגדול כו'. שאפשר לבא לידי דיחוי אבל אם אינו במדינת היס ממתניין עליו".

ובשני המקרים המדובר באותה מצוה אם לעשותה מיד או לאחר זמן כאשר לא נקבע לזמנה זה יותר מזה. אבל אם זמנה עתה ויכול לעשותה אח"כ באיחור ומעין השלמה בכך לא דברו ולכן לא הוזכר ענין חביבות מצוה בשעתה אלא שיהוי מצוה. ועי' בהערת התורה תמימה (שתחילתה הובאה לעיל) בסופה שלא הבין כך.

ואמרו במדרש קהלת (רבה פרשה ד א [יז] ד"ה שמור]. חביבה קריאת שמע בעונתה, מאלף עולות שהכסיל זובח".

למדנו מדבריו שעניין המצוה לעשותה בזמנה. והוא מיסב את החביבות על קריאת שמע בעונתה.

וכן השל"ה (פסחים פרק נר מצוה אות סד) כתב: "בחוצה לארץ, במדינות פולין ופיהם וכל המלכות ובאשכנז, שנהגין להתפלל ערבית הן עוד היום גדול, מכל מקום חדשים מקרוב באו, ויש חברותא קדושה המתחברים להתפלל ערבית בשעתו, כמו שראיתי בעיר ואם בישראל ב'פראג'. אשרי מי שמתחבר להם, **כי חביבה מצוה בשעתה** (פסחים סה, ב). מכל מקום אף אם לא אפשר בכל ימות השנה, ראוי למי שיש התעוררות בלבו להתחבר להם בימי הספירה⁴, כי אז מצוה גוררת מצוה, קריאת שמע בזמנה, וגם ספירת העומר בצבור".

יב. בשולחן ערוך (או"ח הל' תפילין סי' כה) פסק הרמ"א: "מיהו אם תפילין מזומנים בידו ואין לו ציצית, אין צריך להמתין על הציצית, אלא מניח תפילין וכשמביאים טלית, מעטפו (דברי עצמו)".

והעיר המגן אברהם (סק"ב): "וכ"ה ביבמות דף ל"ט כל שהווי מצוה לא משהינן אע"פ שי"ל שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המובחר, וכ"ה בילקוט ויקרא סוף דף קכ"ט חביבה מצוה בשעתה ע"ש ובמנחות דף ע"ב". וקצת משמע מדבריו שהשווה בין שיהוי מצוה לחביבות מצוה בזמנה, ולפי"ד

4. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: גם כאן הוא לאחר.

חבל נחלתו

מסקנה

העדיפה את קיום המצוה בזמנה אע"פ שניתן לקיימן אף לאחר זמן. הראשונים והאחרונים למדו מכאן למקרים דומים שיש לקיים את המצוה בזמנה וזה ההידור היותר גדול.

מצוה כאשר נעשית בזמנה חביבה יותר ולכן עדיף ומובחר לקיימה בזמנה מאשר לדחותה לאחר זמן. כלל זה נלמד מהלכותיה של תורה בו ניכר שהתורה

סימן י

קידוש במקום סעודה בליל שמחת תורה

שאלה

כמו קודם הבדלה. ויש שכתוב בהן או לשתות סתם. ואף לזאת הנסחא אפשר שדעת רבינו ממ"ש בסיום הבבא ולשתות מים מותר שאף קודם קידוש מותר. ובגמ' (דף ק"ה) גבי הבדלה מפורש רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא, ויש לדמות קידוש להבדלה כדברי רבינו. והרשב"א ז"ל השיב שקודם קידוש אפי' לשתות מים אסור והביא ראיה מן הירושלמי וכן נהגו.

ובהגהות מיימוניות (אות ה) כתב: "צ"ע דלא מצאנו היתר אפילו למים והא דרבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא משמע בספר דלא קאי אקודם קידוש אלא אקודם הבדלה ע"ש דמייתי לה אדרב הונא ותנא משמיה דר' יעקב דאמר הטועם קודם שיבדיל מיתתו באסכרא כו' ע"ש. וכן מהר"ם אומר שאסור לטעום אפילו מים קודם קידוש וכן בשחרית קודם קדושא רבה ע"כ."

וכן בשו"ת הרא"ש (כלל כה סי' ב) פסק שאסור בשתית מים קודם קידוש. וכ"כ בטור (או"ח סי' רעא) "ואסור לטעום כלום בין מים ובין יין משתחשך עד שיקדש".

והבית יוסף באר שם: "ואסור לטעום כלום וכו'. בפרק ערבי פסחים (קו:) איכא

בליל שמחת תורה ישנם בתי כנסיות בהם ה'הקפות' נמשכות זמן רב, ובשמחה גדולה. הבעיה היא הצמא שהרוקדים חשים. האם מותר לעשות קידוש בבית הכנסת קודם הסעודה בבתים כדי להתיר למתפללים לשתות בזמן ההקפות, אם כן מה קידוש זה צריך לכלול?

השאלה מבוססת על איסור שתיה קודם קידוש ולכן נעסוק בכך בתחילה. לאחר מכן נעסוק בחיוב הקידוש במקום הסעודה ולבסוף מה צריכה סעודה זו לכלול, האם הכוונה לסעודה העיקרית בלילה או אפילו די בטעימה.

א. אכילה ושתיה קודם קידוש

פסק הרמב"ם (הל' שבת פכ"ט ה"ה): "אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום עד שיקדש... ולשתות המים מותר, שכח או עבר ואכל ושתה קודם שיקדש או קודם שיבדיל הרי זה מקדש ומבדיל אחר שאכל".
ובאר המגיד משנה:

"אסור לאדם לאכול או לשתות יין משקדש היום וכו'. כך היא הנסחא בקצת הספרים ויראה מזה שלשתות מים מותר קודם קידוש